

Notat om forslag om å innføre *unnfange* for *avle* i den apostoliske trosbekjennelsen på nynorsk

Eg trur på Jesus Kristus, Guds einborne son, vår Herre,
som vart avla ved Den heilage ande,
fødd av Maria møy,
pint under Pontius Pilatus [...]

Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne sønn, vår Herre,
som ble unnfanget ved Den hellige ånd,
født av jomfru Maria,
pint under Pontius Pilatus [...]

Konklusjon

Vi begynner med konklusjonen.

Det ville vært ideelt om trosbekjennelsen kunne følge ordvalget i Bibelen der det var naturlig. En mulig konklusjon er da: *Unnfange* er tatt inn i Bibelen på nynorsk, og dermed må det naturligvis kunne brukes i trosbekjennelsen. Men det er i enkleste laget. 2011-oversettelsen inneholder, som vi skal se nedenfor, merkelige stilbrudd og inkonsekvenser. Dessuten er *avle* beholdt i det mest relevante verset, Matt 1,20.

Hvis vi skal ta utgangspunkt i bibeloversettelsene, medregnet den nyeste, er det altså mer som taler for å beholde *avle* enn for å gå over til *unnfange*.

En mulighet er å velge noe annet enn både *unnfange* og *avle*. Vi foreslår, med alle mulige forbehold: «vart til (menneske)».

Bakgrunn og drøfting

Notatet nedenfor er grunnlaget for konklusjonen. Gangen i notatet er slik: Først ser vi ganske overflatisk på hvordan dyr og mennesker blir til i mors liv, og hvordan det gjerne omtales. Så går vi litt nærmere inn på Jesu tilblivelse. Deretter tar vi opp hele betydningspotensialet til *unnfange* og *avle* i dansk, svensk og norsk før vi ser nærmere på hvordan ordene er brukt i de norske bibeloversettelsene. Til slutt drøfter vi selve hovedsaken: Er *unnfange* et nynorsk ord, og hører det hjemme i nynorsk bibelspråk og i trosbekjennelsen på nynorsk?

Bakteppe: ordbruk om biologisk tilblivelse

Et premiss for kravet om å erstatte *avle* med *unnfange* er at nynorskbrukere neppe omtaler sin egen «barnelaging» som å avle. Dette stemmer ganske sikkert. Det henger delvis sammen med at det ikke er vanlig å fortelle om detaljene i første fase av naturlig «barneavl». Noe av

det samme gjelder *unnfange*. Det er sjelden man ønsker å informere noen om sin egen eller andre unnfangelse. Derfor hører både *avle* og *unnfange* mest til i andre register av språket enn dagligtalen: det rettslige og det medisinske og altså det religiøse.

Det finnes flere andre ord for tilblivelse og frambringelse av foster/barn eller dyreunger. Vi kommer inn på dem etter hvert. Det er knyttet ulike roller til disse ordene, slik at de ikke uten videre kan skiftes ut med hverandre selv om de handler om det samme. Vi begynner med å se på de biologiske rollene knyttet til unnfangelse og avl i lys av *befruktning*, som er den vanlige termen i biologien.

befrukte

subjekt: en hann / en sædcelle

objekt: en hunn / et egg

Befrukte på klassisk nynorsk = *fræve* eller *frø*. (*Frødde egg* har vært vanlig folkemål.)

Befrukte viser til den første sammensmeltningen av celler fra hann og hunn. Nøyaktig hva som skjer i eggledere hos pattedyr, i er imidlertid irrelevant når det er snakk om eldre forhold på bibelspråk eller bygdemål. Så mikroskopisk har man ikke sett på unnfangelse og avl.

Sett fra hunnens synssted er befruktning også unnfangelse.

unnfange

subjekt: (normalt:) en hunn, helst kvinne (ved unnfangelse utenfor livmor: uklart)

objekt: en sædcelle eller befruktet egg (og når det omtales etter fødselen: foster, barn og individ i det hele tatt)

Magne Nylenna skriver i Medisinsk ordbok: *unnfangelse*: 'gammel betegnelse på sammensmeltningen av en eggcelle og en sædcelle'. *Unnfangelse* skal altså være det samme som *befruktning* både *in vivo* og *in vitro*. Ordet brukes visst ikke om det at et embryo (befruktet egg) fester seg i livmoren, og derfor heller ikke om innsettelse av embryo (ved surrogati).

Det nærmeste man kommer *unnfange* i tradisjonelt bygdemål og eldre nynorsk, er kanskje *å ta(ka) seg (foster, føl osv.)*. Men det svarer best til *å bli drektig* og er dermed en landbruksterm. Det har vært svært utbredt, men det har trolig ikke blitt brukt nøytralt om mennesker i særlig grad. (I bygdemål og eldre nynorsk er det også noe som heter *å bli tidd*, men det viser helst til kyr.)

Endelig har vi det verbet som er brukt i den nynorske (og svenske) versjonen av trosbekjennelsen:

avle

subjekt: en hunn, en hann eller begge

objekt et embryo, et foster, et barn

Å avle (eller *avle fram*) er det samme som å frambringe eller produsere. Det kan vise til unnfangelsen av et enkeltindivid, men også til hele «bakeprosessen» før fødselen. Dessuten kan det vise til produksjon av egne barn/unger i flertall, med oppfostring og det hele. I tillegg kan det vise til indirekte avl av dyreunger. For mange har dette siste blitt grunnbetydningen.

Det *å avle* betegner noe mer enn ren mottagelse. Den som avler, medvirker på en klart produktiv måte. Mor og far avler sammen, men ordet har ofte blitt brukt om fars gjerning, som det ikke er så mange andre ord for.

Jesu tilblivelse i Maria biologisk sett – «reelt» og språklig

Hva var Maria biologisk sett i forhold til Jesus? Siden Jesus ble til uten manns medvirkning og uten arvemateriale fra en fysisk mannsperson, er Maria med moderne og terminologi en surrogatmor. En surrogatmor kan være en ren bærer (ved såkalt gestasjonell surrogati), eller hun kan være barnets biologiske mor.

Det er heldigvis neppe nødvendig å ta stilling til hva slags mor Maria var, eller hva slags embryo Jesus var til å begynne med. Vi vet ikke hvilket begrep Jesu samtidige kan ha hatt om mors arvestoff. Uansett opererer ikke de tradisjonelle ordene for barneavl på dette presisjonsnivået.

Hva er det riktigst å kalle det som skjedde i Marias liv? Ingen vet riktig hvordan Den hellige ånd ifølge Bibelen gikk fram for å avle/dyrke fram Jesus i Maria. Vi kan likevel trygt si at Jesus (slik Bibelen ser det) *ikke* ble til ved at en eggcelle fra mor ble befruktet av en sædcelle. Jesu tilblivelse har ingen parallell i den biologiske verden. Derfor kan *unnfangelse* ikke kalles en medisinsk korrekt beskrivelse. Det betyr ikke at *unnfangelse* er galt. Det er rett og slett det det tradisjonelt har hett på dansk og bokmål, og dermed er det riktig. Men det betyr at det ikke ville vært noe klart medisinsk-terminologisk framskritt å innføre ordet i nynorsk om «unnfangelsen» av Jesus.

Unnfange fokuserer tydelig på sammensmeltingsøyeblikket, eller mer allment: begynnelsen. *Avle* kan som nevnt også vise til hele tilblivelsesprosessen. Men denne forskjellen kan være irrelevant når man etter fødselen viser tilbake til alt som skjedde før fødselen: Er Jesus avlet, er han jo nødvendigvis unnfanget. Derfor kan *avle/avlet/avla* ofte stå i stedet for *unnfange/unnfanga* uten at det spiller noen rolle.

I norsk dagligtale har vi gjerne brukt helt andre uttrykk om det at et foster/barn blir til. *Å bli med barn* er en tradisjonsrik, naturlig og presis formulering som passer like godt om Maria som om alle andre mødre. Det er heldigvis det uttrykket alle nyere oversettelser har valgt i forbindelse med budskapet til Maria (Luk 1,31). Dansk har her *undfange*, moderne «klinikknorsk» har «bli gravid». Begge deler ville skurret i en norsk bibeloversettelse.

Dessverre er det vanskelig å vri til uttrykket «å bli med barn» så det passer i den apostoliske trosbekjennelsen, der Jesus er subjekt. Det er også vanskelig å sette inn den fine formuleringen «å vera komen i mors liv» (Luk 2,21) uten å sjalte Den hellige ånd ut av bildet.

Finnes det andre naturlige formuleringer som vi kunne omtalt Jesus med? Det å «bli til» er i fosterperspektiv like grunnleggende som «bli med barn» er i morsperspektiv. Vi prøver å sette inn «bli til» i bekjennelsen. Vi får: «... som vart til ved Den heilage ande». Med denne formuleringen trenger vi ikke se for oss hverken inseminasjon, innsettelse, fysisk mottakelse eller lignende.

Men hvis «Guds sønn» fantes før Jesus ble til rent fysisk, fungerer denne løsningen muligens ikke. Den apostoliske trosbekjennelsen skiller ikke kronologisk mellom «Jesus Kristus», «Guds einborne son» og «Vår herre» (etter en overflatisk og sikkert gal lesning ble alle sammen avlet og født), og den athanasianske opererer bare med «født» (i alle fall i oversettelsene). Vi blir ikke kloke på kronologien. Også den nikenske trosbekjennelsen har et litt uklart kronologisk forhold mellom «Jesus-rollene», men det står i alle fall at Jesus Kristus (osv.) først steg ned og så «ble menneske» (eldre: «kjøtt») «av» Maria og «ved» Den hellige ånd. Et bedre valg kan da være: «som vart til menneske ved Den heilage ande». Men det aner oss at det er knyttet teologiske komplikasjoner til en slik formulering også. Det er ellers to språklige problemer med løsningen: 1) Den inneholder ikke et partisipp. Vi mener dette et lite

problem, siden *unnfanget/avla* er det første leddet i oppramsingen og ikke bryter en rekke. (Det er et større problem at adjektivet «død» bryter partisipprekken.) Men partisipprekker kan regnes som et trekk ved originalspråket som det ikke er nødvendig å overføre. 2) Preposisjonsbruken: «Å bli til ved ...» er uklart, og denne typen bruk av «ved» i instrumentell betydning er ikke ideell nynorsk. Men «avla ved» og «unnfanget ved» er ikke klarere eller bedre, så «bli til ved» innfører ikke et helt nytt problem.

Allment om *unnfange* og *avle*

Å unnfange – fra skriftfellesskapet med dansk

Å unnfange (fra mellomnedertysk *untvangen*) er et aktivt verb, men et passivt begrep. Den som unnfanger, tar imot. *Fange* og *få få* er to alen av samme stykke.

Vi går til *Ordbog over det danske Sprog (ODS)*, som gir en bedre språkhistorisk oversikt enn norske ordbøker. Bindet med *undfange* i er utgitt i 1950. *Undfange* i betydning 1 'faa tildelt' er markert som foreldet. I denne betydningen tar verbet objekt, som i *undfange sæd* (ODS har Sara som eksempel). Senere har det blitt mulig å bruke ordet uten objekt, og da er det umulig å skille fra betydning 3:

om kvinde: (modtage sæd af en mand (ved samleje) og derved) blive frugtsommelig;
blive befrugtet; koncipere

Altså: *å bli med barn*.

Vi finner to underbetydninger: Betydning 3.1. er særlig bibelsk/kirkelig, med eksempler som «Guds Moder undfangede», altså ble fruktsommelig, «uden at miste sin Jomfruelighed». Denne varianten kan også brukes med foster og barn som objekt: «min Moder haver undfanget mig i Synd» (forklart med *avle*). Mannens rolle kan uttrykkes med et preposisjonsuttrykk: «med mig din Moder dig undfik». Ordboka har trosbekjennelsen med blant eksemplene på slik bruk:

Guds eenbaarne Søn, vor Herre, som er undfangen af (1909: ved) den Hellig Aand, født af Jomfru Maria

Merk den teologisk-biologiske usikkerheten som kommer til uttrykk i preposisjonsskiftet i 1909 (skiftet hadde lenge vært i emning). Nøyaktig hva Ånden gjorde, er og blir uklart, men det må sies å være et lyte ved *unnfanget av* at det ser ut som om Ånden (og ikke kvinnen) unnfanger. Dette er utypisk bruk av ordet. Ifølge ODS har *unnfange* riktignok også vært brukt på samme «kjønnsnøytrale» måte som *avle* (barn), men slik bruk har vært sjelden. Vi vet ikke hvordan «undfanget ... af den Hellig Aand» («conceptus ... de Spiritu Sancto») ble oppfattet før preposisjonsskiftet. Overgangen til «ved» løser problemet med at et vesen uten eggstokker og livmor kan oppfattes som den «unnfangende» part, men det blir ikke klarere med «ved». Vi går ut fra at det nå (med «ved») er underforstått at det er Maria som er den unnfangende.

Unnfange har også en overført betydning (3.2 i ODS). Et av eksemplene er Jak 1,15: «naar Begierligheden haver undfanget, føder den Synd», der det biologiske grunnlaget for metaforen er tydelig (jf. kronologien *unnfange* > *føde*). Fremdels snakker man om å *unnfange* (jf. *konsipere*) ideer og tanker – eller å *komme på*, som det heter på helt vanlig norsk.

Å avle – med grunnlag i dansk og svensk

Å *avle* skriver seg fra norrønt *at afla*, men det ble trolig ikke brukt spesifikt om unnfangelse i norrønt. Å bli med barn het derimot (blant annet) *at geta*. Formuleringen «gjeten ved den heilage Ande» ble trolig brukt for første og siste gang på nynorsk i Ivar Aasen / Georg Griegs katekismeoversettelse fra 1868. Allerede hos O.J. Høyem (i 1873 og 1881) og Elias Blix (i 1891) finner vi *avla* (*av/ved*).

I eldre norsk og dansk ble *avle* brukt nøytralt om frambringelse av menneskebarn. I en eldre bibeloversettelse het det at Adam «avlede en søn i sin lignelse» (1 Mos 5,3). Både bokmålsoversettelsen fra 1930 og nynorskoversettelsen fra 1938 forenklet det til *fikk/fekk*. Men begge de eldre nynorskoversettelsene (1938 og 1978) har mer *avl* enn bokmålsversjonene. I grunnen har nynorsk tatt best vare på den østnordiske tradisjonen (svensk, dansk) som bokmål er nærmere knyttet til.

Da første bind av *Ordbog over det danske Sprog* kom ut i 1919, var verbet *avle* (i den mer eller mindre zoologiske betydningen) brukt i bibelspråk, høytidelig språk og i fagspråk om det at begge foreldrene, eventuelt far spesielt, frambringer avkom:

frembringe afkom (oftest om faderen ell. begge forældrene tilsammen, ell. i pass. uden særlig angivelse af fader ell. moder). hans Fader og hans Moder, som avlede ham. Sach.13.3. [...]

Det har for eksempel vært vanlig å skrive at en konge av avlet så og så mange barn med (eldre språk også «av») den og den.

Avle brukes også

spec[ielt] om frembringelsen af fosteret (ved befrugtningen, undfangelsen) i modsætn. til det levende afkom

I Bibelen er det flere eksempler på at *avle* er brukt slik. Da står ordet gjerne i et kronologisk forhold til *født* i samme vers. Uttrykket «avlet i synd» har gjennom historien vel blitt brukt mest med tanke på unnfangelsestidspunktet.

Svensk har fremdeles en sterk tradisjon knyttet til verbet *avle*, men bruksområdet er ikke helt klart. *Svenska Akademiens ordlista* (SAOL) og *Svensk ordbok* (SO) har disse lett motstridende oppslagene:

SAOL: «ge upphov till ny individ genom könsumgänge: *avla barn*»

SO: «ibland med partikeln *fram*, utan större betydelseskillnad ge upphov till liv genom befruktning om individ av manligt kön el. hankön, numera mest i fråga om djur»

SO har likevel eksempelet *barnen var avlade i äkta säng*, og den svenske trosbekjennelsen opererer fremdeles med *avl* ved Den hellige ånd – begge deler om mennesker. Hvis vi går til den historiske Svenska Akademiens ordbok, finner vi blant annet dette under *afla*:

3) *alstra* (afkomma), *gifva lifvet åt* (barn); mest om människor, mera sällan om djur

Sterkt forkortet gjengivelse av lista med delbetydninger under betydning 3:

- [nå ofte om:] «själfva nedläggandet af lifsfröet» eller «frambringandet af fosterlif»
- « gifva första upphovvet till (foster-)lif åt (barn l. afkomma)»
- om begge foreldrene sammen: «[a]fla barn tillsammans»
- «om fadern; ofta med angifvande af den kvinna, med hvilken han får barn»
- [mest før:] «om modern; jämväl i ä. tid uttryckligen om inträdande hafvandeskap»
[jämför *avle i synd*]

- i passiv uten angivelse av far eller mor om barn eller foster: «alstras (i moderlifvet). Aflad utom äktenskapet»

Endelig har vi den mest relevante bruksmåten:

- «om Kristi öfvernaturliga aflelse. Troor tu .. påå Jesum Christum .., hwilken som aflat war aff them helga anda», jamfør *conceptus de Spiritu Sancto* og gammelsvensk «(Maria) afladhe af gudz anda»

Den er fremdeles aktuell. Den *ubesmittede unnfangelse* på svensk er den *obefläckade avlelsen*. *Avle* står fremdeles i trosbekjennelsen på svensk («avlad av den Helige Ande»), men er visst mindre gjennomført i Bibelen.

Innsnevring av begrepet *avle* på norsk i nyere tid

Verbet *avle* har lenge lidd av stilistisk og betydningsmessig innsnevring i to retninger, eller kanskje rettere sagt: på midten: På den ene siden har ordet fått høytidspreg, på den andre siden har ordet fått en dâm av naturfag. Et gammelt eksempel på det siste: «insekter avles av insekter ved egg». I nyere tid har både den nøytrale og den høytidelige bruken blitt mer og mer overskygget av avl i betydningen oppdrett/al/dyreproduksjon eller (i form av «avling») om planteproduksjon.

Jo lavere «språklig alder» en språkbruker har, jo snevrere syn kan man regne med at vedkommende har på verbet *avle*. Vi fått klager fra språkbrukere som tror det er nedsettende ment når det står i en historiebok at en potentat i sin tid avlet så og så mange barn. Slike språkbrukere vil trolig feiltolke meningen med verbet *avle* i diktet «Løfte» av Rudolf Nilsen, jamfør «Vi som avlet unger for å se dem dø, dø i krig og hunger, for ære eller brød».

Det å avle er i utgangspunktet ikke noe negativt, tvert om. Ordet har fått negative konnotasjoner fordi folk har hørt og sett det mest i visse saklige eller språklige sammenhenger – som innenfor landbruk eller i uttrykkene «avle i synd» og «vold avler vold». Men opprinnelig er *avle* altså et nøytralt ord som setter mennesket på linje med resten av dyreriket uten at det har ligget noe nedverdiggende (eller for den del opphøyd) i det. Det er rett og slett et eldre, kortere og mer grunnleggende nordisk ord for å *frambringe*, og et mindre teknisk ord for *produsere*. Det samme gjelder sammensetningen *barneavl*. Den har til dels blitt brukt nøytralt helt fram til vår tid. Før krigen kunne for eksempel Åse Gruda Skard skrive om «dei forventningar eg hadde til eit ekteskap, frå heimbygging, arbeid og samliv til barneavl og farsrolle». Men ordet er nå sjelden brukt (om mennesker) hvis det ikke handler om historiske forhold eller befolkningskontroll.

Når verbet *avle* brukes i overført betydning («en bok som avler nye tanker» o.l.), er det ofte nøytralt eller til og med positivt, jamfør diktet «Mig selv» av Henrik Wergeland: «Som insektets stikk i muslingen, avler fornærmelser kun perler i mitt hjerte». Det siste eksempelet viser også at ordet kan referere til det som skjer inni en organisme.

Nærmere om *unnfange* og *avle* i bibeloversettelsene

Hvordan har de norske og særlig de nynorske bibeloversettelsene håndtert Jesu tilblivelse rent språklig?

Vi har ikke tatt utgangspunkt i de greske og hebraiske ekvivalentene (*γεννάω, συλλαμβάνω, yalad* o.a.; noen av dem brukes forresten også om å føde), og vi har heller ikke gransket alle relevante norske nærsynonymer. Vi har først og fremst søkt etter verbene *unnfange* og *avle* i bibeloversettelsene fra 1930, 1938, 1978 og 2011.

Vi begynner med oppsummeringen:

Den viktigste observasjonen nedenfor er at Jesus fremdeles i 2011 er *avlet* «i» Maria og er «av» Den hellige ånd (Matt 1,20). Den nest viktigste observasjonen er at helt andre uttrykk enn *avle* og *unnfange* ofte er brukt om det samme. I fosterperspektiv: *bli til (i mors liv)*. I foreldreperspektiv: *venta barn, bli med barn, bli svanger, bera på, bera fram, gje livet, bli far til, få*. Sett utenfra, i ettertid: *kom, ætta/stamma*.

Så til selve beleggene.

De nynorske oversettelsene fra 1930 og 1978 kjenner ikke ordet *unnfange*. I 2011 har ordet kommet inn fem steder:

Job 3,3: «Ein gut er **unnfanga**.» Før: «avla». Bokmål: «undfanget > blitt til i mors liv > unnfanget»

4 Mos 11,12: «Er det eg som har **unnfanga** heile dette folket?» 1978: «født» og 1938: «gjeve livet eller sett ... inn i verdi». Bokmål 1978: «født», 1930: «undfanget ... født».

Job 15,35: «Dei **unnfangar** urett og føder vondskap ...». Før: «avlar udåd/ulukka». Bokmål: «unnfanger». Fortsettelsen handler også om metaforisk svangerskap: «morslivet ber fram svik».

Jes 59,4: «... dei **unnfangar** urett og føder vondskap». 1978: «ber på», 1930: «er umhender med».

Jes 59,13: 21 «ord som vi **unnfanga** i hjartet». Før: «avla». Bokmål: 1930 «undfanget» > 1978 «avlet» > 2011 «unnfanget».

I tillegg kommer to problematiske eksempler fra de deuterokanoniske bøkene (legg særlig merke til preposisjonsbruken i det første):

Visd 7,2: «I mors liv vart eg **unnfanga** av sæden frå ein mann.»

Visd 19,3: «... **unnfanga** dei endå ein vitlaus plan».

Hvorfor akkurat disse sju stedene? Det er vanskelig å se noe motiv. Eksempelene spenner fra vanlig barneavl via Jesu tilblivelse til overført bruk om ord og tanker.

I noen tilfeller er *avla* (1978) erstattet med andre ord enn *unnfanga*:

Sal 51,7: «... med skuld vart eg fødd, med synd **vart eg til** i mors liv», som bokmål «ble ... til». Før: «avla». Vi må tilbake til 1930 for å finne «undfanget» på bokmål.

Jes 45,10: «Ve den som seier til ein far: ‘Kva er det for born du **får**?’ og til ei kvinne: ‘Kva er det du føder?’» Bokmål: «avler» > «får» > «får».

Jer 16,3: «... mødrene som føder dei, og om fedrane som **får** dei». Før: «avlar». Bokmål: «avler» > «fosterer» > «får».

«Vart til» i Salmene er fint i og for seg, men er det noe sted man venter *avla*, er det nettopp her (jf. det kjente uttrykket *avla i synd*). Hos Jesaja og Jeremia har det oppstått en uheldig ubalanse mellom kjønnene, der fedrene nærmest blir skjenket sønner av mødrene. *Får/fikk* kan være en grei løsning der det ikke er nødvendig å dvele ved unnfangelsen, men her lugger der.

Også i 1938 og 1978 brukes andre ord og uttrykk enn *avla* mange steder. Vi har ikke søkt særskilt etter disse alternativene, men notert de eksemplene vi har funnet under søk etter *avle* og *unnfange*. I eksemplene nedenfor er formuleringene videreført fra 1978 til 2011.

I foreldreperspektiv:

Luk 1,31: «**bli med barn**» (1930: «fruktsommelig»)

Dom 1,37: «**bli med barn**» (bokmål 1938: «fruktsommelig»; 2011: «unnfange»!)

Luk 1,36: «**ventar** ein son» (1930: «har undfanget»)

Filem 1,10: «barnet mitt som eg har **fått**» (1938: «avla»; bokmål: tilsvarende)

Jak 1,15: «når lysta er **svanger**, føder ho synd» (1930: «har undfanget», 1938: «vert med barn»)

I fosterperspektiv:

Luk 2,21 **komen** i mors liv (alle versjoner; bokmål: «unnfanget»)

I Joh 8,1 er det bare 1930 som har «avlet i hor», de andre oversettelsene har forenklet det til «født»/«fødde» i samsvar med nynorsk 1938, der man egentlig skulle vente «avla». Også i 2 Kong 20,18 og Jes 39,7 er det bare 1930 som har «avlet». 1930 har det enkle «bli far til», mens nyere oversettelser har snudd det til passiv: «er ætta frå», «stammar frå». I Hebr 11,12 har både 1930 og 1938 «avlet»/«avla», mens alle senere oversettelser har snudd rollene: «Frå éin mann ... kom det ei ætt».

I 5 Mos 7,3 og 5 Mos 28,4 opererer eldre oversettelser med «det du avlar», «det du el» og «born» på den zoologiske siden (barn og husdyr) og «grøda» om planteavl, mens 2011 holder seg nærmere grunnteksten med å bruke samme ord tre ganger (*frukt*) på bekostning av idiomatisk norsk.

Til slutt ser vi på de stedene *avle* har blitt stående fra 1978 til 2011:

Matt 1,20: «barnet som er **avla** i henne, er av Den heilage ande». Bokmål: «unnfanget» (men 1930: «avlet»).

Sal 7,15: «den som er svanger med urett, har **avla** ugjerning og føder løgn». Bokmål: «unnfanget». (1930/1938: «umhender»/«fruktsommelig», altså svanger).

Jes 33,11: «De **avlar** høy og føder halm ...». Bokmål: unnfanger. 1930: «... svangre med», 1938: «gå umhender med».

Job 38,28: «Kven har **avla** doggdropane?» (Alle oversettelsene, også bokmål.)

Hos Jesaia kan man ha mistanke om at det er høyavl som har sikret et poeng til *avle*, men hvis det er slik det har gått for seg, undergraver det svangerskapsmetaforen.

Nøkkelveset ovenfor er Matt 1,20: *Avla* står ved lag selv om *unnfange* er sluppet inn andre steder.

Verbet *unnfange* i nynorsk formelt sett

Det opprinnelig lavtyske ordet *unnfange* har blitt oppfattet som et stilbrudd i nynorsk, på linje med mange såkalte anbehetelse-ord som vi har mer eller mindre fra skrift. Ordet ble likevel tatt i bruk i bibeloversettelsen fra 2011, på en nokså tilfeldig måte, som vi har sett. I 2016 ble det godkjent for innlemmelse i nynorske ordlister. Når «problematisk» ord skal innlemmes i

nynorsk, bør det ikke skje i denne rekkefølgen. Men gjort er gjort. Vi må regne *unnfange* som et ord som *kan* brukes på nynorsk.

Unnfange og avle sett opp mot stilidealet i nynorsk og det nynorske bibelspråket

At ordet *kan* brukes, betyr ikke at det bør brukes der det er mulig. Grunntilfanget i det nynorske ordforrådet er det som hører til tradisjonelt hverdagsspråk i de norske dialektene. Stilidealet i nynorsk har gått ut på å dyrke det talemålsnære og jordnære også i tekniske og høytidelige sammenhenger. For å sette det på spissen: Både i vanlig talemål og høytidelig tekst er «Maria har blitt med barn» eller «Maria ventar barn» et bedre valg enn «Maria har unnfanga».

Når den førmoderne kulturen i Bibelen skal speiles på moderne norsk, bør oversettelsen holde seg i den noenlunde tradisjonelle delen av registeret – i hver målform. For eksempel bør ikke ordet *surrogatmor* eller *surrogati* brukes i Bibelen så lenge det finnes brukbare alternativ, selv om man måtte komme til at det er en presis term for måten Jesus ble «dyrket fram» på i Maria.

På samme vis bør ikke ord med rot i dansk-norsk skriftspråk innføres i det nynorske bibelspråket der andre betegnelser har vært rådende i norsk talemål og nynorsk. Det gjelder særlig landbruksterminologi. Den usystematiske innføringen av *kveg* (jf. *naut, fe, krøtter, buskap*) i nynorsk Bibelen fra 2011 er et godt eksempel på et tvilsomt valg av dette slaget. Det er på linje med å innføre *hyrde*, som ikke noe jordnært menneske i bygd eller by ville brukt om *gjetar*. Hvis man ønsker noe som minner om kulturhistorisk ekvivalens i nynorskoversettelsen (tradisjonelt jordbrukssamfunn i Midtøsten > tradisjonelt jordbrukssamfunn nord for Skagerrak), bør valget være klart.

Unnfange er i likhet med *hyrde* litt høytidelig og gammeldags på norsk. Samtidig er det noe nytt i nynorsk. Nynorsk har sitt eget tilfang av «alderdommelige ord». Man bør være varsom med å rote opp i dette «kulturlaget» og erstatte det med et annet skriftspråks historiske tilfang. Det er noe markert moderne (for ikke å si postmoderne) ved nyinnførte bokmålsord i nynorsk; det gjelder også ord som virker alderdommelige i og for seg. Bruk av slike ord i nynorske tradisjonstekster kan i verste fall skape en følelse av dobbel anakronisme: noe litt gammelmodig på en nymotens flaske.

Det betyr ikke at alternativet *avle* er helt uproblematisk. *Avle* har vært et vanlig verb, men den aktuelle bruksmåten må regnes som videreføring av en nordisk tradisjon som i nynorsk først og fremst er litterær, ikke basert på folkemål. Vi mener likevel at *avle* er et bedre valg enn *unnfange*. Et jevngodt alternativ kan være en naturlig formulering av ‘det å få barn’ eller ‘bli til’ som har tradisjon i skrift og tale og ikke skurrer språklig eller teologisk. Men det har en egenverdi å la ordlyden være i en innarbeidet tekst. Et alternativ bør derfor være klart bedre.